
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340.12

О. О. Іляшко

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного та міжнародного права
директор Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

ЗМІСТ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

У статті розглядається зміст правової політики держави в умовах гібридної війни. Правова політика – складний соціальний феномен, який є засобом акумуляції та вираження різних соціальних інтересів, потреб, прагнень, тісно пов'язаних з усіма іншими різновидами політики, і тяжіє до охоплення всього розмаїття громадянських стосунків.

Ключові слова: *правова політика, правотворчість, правозастосування, гібридна війна.*

В умовах незалежної України правова політика є сучасним важливим компонентом процесів демократичної трансформації суспільних відносин узагалі та формування і функціонування ефективної правової системи суспільства зокрема. Від правового хаосу політика страждає не менше, ніж право від свавільної політики. Будь-яка розумна політика має бути правовою – у тому сенсі, що призначена відповідати законам, юридичним нормам, незмінно перебувати у правовому полі, відповідати ідеям прав людини [1]. Що ж стосується розвитку правової політики в країнах, де ведеться гібридна війна, то такі країни мають всіляко спрямовувати її на відновлення та належне функціонування правової системи, забезпечення прав та свобод людини і громадянина, забезпечення дотримання принципу законності, як державними органами, так і громадянами, а також країнами, з якими ведеться гібридна війна.

За своєю природою правова політика, як і політика взагалі, є діяльністю держави у сфері правового регулювання, яка про-

тікає в певних формах. Основними з них є правотворчість і правозастосування. Вдосконалення останніх сприятиме створенню належних умов для ефективної реалізації правової політики. Правова політика сучасної Української держави повинна бути зорієнтована на три основні взаємообумовлені пріоритети: дотримання прав людини, розвиток приватного права, забезпечення сильного правосуддя [11].

Проблеми правової політики завжди привертала увагу вчених. В цілому наукова розробка проблем правової політики здійснюється спеціалістами із загальної теорії права та конституційного права (зокрема, це роботи С. С. Алексєєва, Р. С. Байніязова, А. П. Коробова, Ю. О. Крохіної, А. В. Малька, М. І. Матузова, І. М. Приходька, В. В. Речицького, О. Ю. Рибаківа, В. Селіванова, В. В. Соловійова, К. В. Шундікова, О. В. Минькович-Слободяник та інших авторів), а також в окремих галузевих юридичних науках (роботи Т. Ф. Мінязєвої, В. Н. Синюкова, А. А. Митрофанова та інших авторів). Не дивлячись на актуальність тематики, правова політика в умовах гібридної війни в Україні не досліджена на достатньому рівні.

Правова політика, в ідеалі, об'єктивно обумовлена волею народу (громадянського суспільства) і суб'єктивно опосередковується його повноважним представником – державою. Це зумовлене тим, що переважна частина внутрішньої й зовнішньої політики держави регулюється за допомогою права і його норм, втілюється у законодавчі форми і спирається на міжнародно-правові принципи [2].

Вірно зазначає О. В. Минькович-Слободяник, що правова політика є особливим видом політики, який ґрунтується і виникає в сфері права, при цьому об'єктивно потребує впорядкування з боку публічної влади. Вона є самостійним політико-правовим феноменом, особливим видом політики держави, формою реалізації політичного курсу держави з власною складною внутрішньою структурою [3, с. 21].

Правову політику можна розглядати в декількох аспектах: по-перше, як самостійний вид політики (має власну суверенну структуру, зароджується і діє виключно у сфері права), по-друге, як обов'язкову складову будь-якої державної політики («присутня» в будь-якій політиці, реалізуючи її за допомогою права). Якщо розглядати перший напрям, то слід зазначити, що тут правова політика виявляється у формуванні нормативно-правової бази держави, в правотворчій діяльності. Другий же напрям проявляється у юридичному забезпеченні усіх інших видів державної політики, правовому регулюванні й правозастосуванні. Але не треба забувати про те, що всі ці напрями сходяться в одній точці і становлять єдине поняття «правова політика» [3, с. 21].

Цікавою була гіпотеза Г. Ф. Шершеневича, який вважав, що «правова політика притаманна будь-якій юридичній науці», пояснюючи це твердження тим, що кримінальна політика опікується питаннями покарання і боротьби зі злочинністю, фіскальна – законністю оподаткування і т.д. Все це, на думку Г. Ф. Шершеневича, приватне відображення чогось цілого [4]. Згодом автор говорить вже більш конкретно, а саме «будь-яка юридична дисципліна має свої найближчі спеціальні питання. Але головним чином існування окремих політик права знаходить своє

пояснення у відсутності єдиної загальної політики права. Між тим політика права повинна напрацювати загальний план майбутнього державного і правового порядку і здійснити цей план в деталях, за особливими розділами права – це, лише тільки, виконання загальної ідеї. Спеціальна політика права може бути розвитком загальної політики» [4]. О. В. Минькович-Слободяник зазначає, що автор робить досить важливий теоретичний висновок – правова політика є інструментом для розвитку державно-правового плану, тоді як усі інші спеціальні політики можуть бути лише частиною цього загального плану розвитку держави [3, с. 22].

Правова політика, як і будь-яке інше правове явище, має свої різновиди. Вчені підходять по різному до класифікації правової політики на види.

Так, політологи вказують, що види державної політики – різноманітні. Наприклад, економічна політика, культурна, соціальна, національна, науково-технічна, фінансова. Правова політика, безперечно, є одним із видів політики. Право, так чи інакше, оформляє, закріплює всі види державної політики, проте має особливості та зміст, правова політика визначає правовий розвиток країни. Водночас вона є засобом акумуляції та провідником різноманітних соціальних інтересів, потреб, прагнень (економічних, політичних, соціальних, культурних тощо). Узагальнюючи різні галузі людської діяльності, вона синтезує їх у юридичних нормах та інститутах, наприклад, інститутах прав людини, виборах, парламентаризмі тощо, або кодексах – цивільному, кримінальному, податковому, митному, процесуальному. Саме звідси виникли змішані по суті та нерозривні поняття – «економічні закони», «соціальне законодавство», трудове, адміністративне, податкове право тощо. Отже, правова політика тісно пов'язана з усіма іншими різновидами політики й тяжіє до охоплення всього розмаїття громадських стосунків [1].

Зокрема, Ю. М. Розенфельд серед різновидів правової політики виокремлює – нормотворчу, карно-виправну, судову, кримінальну, слідчу, наглядову, правоохоронну, цивілістичну та інші [2].

Слід погодитися з думкою О. В. Минькович-Слободяник, яка вважає, що найбільш вдало можна показати класифікацію галузевих видів правової політики на прикладі конституційно-правової політики України, тим більше, що зі створенням Конституційної асамблеї саме цей вид зазнає найбільших трансформацій. Під конституційно-правовою політикою розуміють науково обґрунтовану, послідовну й систематичну діяльність державних і територіальних органів, а також громадських об'єднань щодо створення ефективного механізму конституційно-правового регулювання з оптимізації конституційного розвитку конкретної країни [5]. Саме цей вид правової політики знаходиться найближче до загальнодержавної політики, адже основний нормативно-правовий акт нашої держави – це Конституція України, в якій закріплені стратегічні ідеї та цілі розвитку України як правової держави. У цьому зв'язку важливо підкреслити, що саме за допомогою конституційно-правової політики втілюються в життя стратегічні завдання держави, реалізується конституційне законодавство, забезпечуються основні гарантії прав та свобод людини і громадянина. Така політика не просто необхідна для формування правової системи, а є її стрижнем [3, с. 22]. І з такою думкою слід погодитися. Адже сама Конституція України є Основним Законом нашої держави. З одного боку, в умовах гібридної війни держава має забезпечити сталість законодавства, в тому числі і Основного Закону, з метою недопущення правового нігілізму, зневіри в захисті прав та свобод людини та громадянина. З іншого боку, під час гібридної війни, держава має забезпечувати динаміку розвитку правової політики, враховуючи стрімкий розвиток суспільних відносин.

Наприклад, О. В. Шмоткін правову політику визначає як багатогранне явище, яке можна структурувати за різними групами, видами:

1. За галуззю права: кримінально-правова; цивільно-правова; адміністративно-правова тощо.

2. За структурою права у сферах: приватній; публічній; матеріальній; процесуальній; регуляторній; охоронній.

3. За сферами суспільства: економіка; політика; культура.

4. За територіальною ознакою: загальнодержавна; локальна.

5. За елементами правової системи: правотворча; правореалізаційна; правовиховна. Варто визнати, що кожний із підвидів правової політики може в свою чергу включати підвиди політики. Наприклад, правореалізаційна політика включає праворегуляторну та правоохоронну політики [10, с. 63].

Правова політика також функціонує в різних сферах реалізації права. І за цим критерієм її можна класифікувати на такі види, як: законодавча, виконавча, судова, нотаріальна, прокурорська і т.д. В юридичній науці сьогодні існує думка про те, що правова політика є «частиною», «придатком» якогось цілісного фундаментального політико-правового явища [3, с. 23]. Однак цілком вірно О. В. Минькович-Слободяник не погоджується з таким твердженням, оскільки воно позбавляє правову політику самостійності, не виражає її суті, робить її ізольованою, відірваною від загальнодержавної політики, лишає її власної структури [3, с. 23].

Залежно від мети здійснення правова політика може бути поточною і перспективною. У даному випадку поточна правова політика завжди впливає з перспективною і є її частиною в той час як перспективна обумовлює поточну. Таким чином, вони весь час впливають одна на одну і формуються під цим впливом [3, с. 23].

Кожен зі згаданих видів правової політики має власну мету. Мета кожного із видів політики має спрямовуватися на забезпечення головної мети загальнодержавної політики, яка у цивілізованій державі полягає у забезпеченні нормального функціонування громадянського суспільства та правової держави [10, с. 64].

Правова політика держави перебуває в постійному русі, динаміці, на неї впливає безліч факторів об'єктивного (економічних, політичних та ін.) і суб'єктивного характеру (імідж президента та ін.), що змінюються. Можливі нові аспекти її розвитку чи зміна пріоритетів на якомусь етапі. Проте у сутності своїй вона призначена бути стабільною: її основу повинні стано-

вити демократичні, гуманістичні принципи. Така стабільність політики, за всієї її рухливості, забезпечує за допомогою права надійність формування і функціонування правової системи суспільства [7].

Правова політика держави має свої принципи, які забезпечують її «життєздатністю» в умовах гібридної війни. Так, принципи правової політики необхідно тлумачити як вихідні, керівні ідеї, завдання, програми та методи виникнення, розвитку і функціонування суспільних відносин за допомогою права [8, с. 6].

Думки вчених щодо визначення принципів правової політики різняться, вичерпного переліку не має.

Одні, розглядаючи інститут правової політики демократичної, правової держави, виокремлюють такі стрижневі принципи: соціальну обумовленість; наукову обґрунтованість; усталеність і передбачуваність; легітимність та демократичний характер; моральність і гуманність; справедливість та гласність; поєднання інтересів особи й держави; пріоритетність прав людини; відповідність міжнародним стандартам. Принципи правової політики впливають з об'єктивних закономірностей правового впливу, його призначення і справедливості. Вони призначені уніфікувати характер цілеспрямованого впливу на системні відносини за допомогою правових засобів. Безумовно, всі ці принципи тісно пов'язані й є вихідними керівними ідеями політико-правової свідомості суб'єктів правової політики, визначають зміст і сприяють їхній діяльності [1].

Інші вказують, що правова політика може досягти своєї мети ґрунтуючись на певних принципах, тобто фундаментальних основах її будувannya і функціонування. Кожен із підвидів правової політики має свої принципи, які повинні ґрунтуватися на таких принципах загальнодержавної правової політики: справедливість, гуманізм, демократизм, об'єктивність, адекватність, оптимальність, доцільність, системність, цілеспрямованість, науковість, послідовність, ресурсна забезпеченість. На цих принципах має формуватися стратегія і тактика правової політики держави [10, с. 64].

М. М. Почтовий вважає, що до системи принципів правової політики можна від-

нести тільки ті положення, в яких розкривається головне, суттєве, основне у її змісті. Наприклад, визначення стратегічних і тактичних напрямів і перспектив розвитку законодавства, форм і методів правового впливу тощо. З урахуванням викладеного до принципів правової політики М. М. Почтовий відносить: 1) принцип пріоритету прав і свобод людини; 2) принцип законності; 3) принцип соціальної необхідності та наукової обґрунтованості; 4) принцип забезпечення пропорційного співвідношення інтересів особи, суспільства та держави; 5) гуманістична спрямованість та демократичний характер інструментарію [8, с. 6].

Так, принцип пріоритету прав і свобод людини закріплений у ст. 3 Конституції України, де указано, що «людина, її життя, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави ... забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [9, с. 4]. Саме тому будь-які нагальні проблеми функціонування суспільства завжди мають бути пов'язані із забезпеченням прав та свобод людини в державі [8, с. 7]. В умовах гібридної війни цей принцип правової політики має стати пріоритетним в державі. Адже, основне завдання держави – забезпечення прав і свобод людини і громадянина, які під час гібридної війни є досить вразливими.

Принцип законності є одним із головних принципів діяльності всіх державних органів. Законність – це конституційний принцип, який конкретизується в інших нормативних актах. Згідно зі ст. 6 Конституції України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України. Дотримання принципу законності є найважливішим напрямком формування правової держави, оскільки остання покликана охороняти суспільні відносини, соціальну справедливість, забезпечувати права і свободи громадян [8, с. 7]. Законність є своєрідним стрижнем, який пронизує всю правову матерію, в тому числі й правову політику [8, с. 7]. Правова по-

літика держави в умовах гібридної війни має ґрунтуватися на принципі законності. Цей принцип має стати основоположним у формуванні правової політики в умовах гібридної війни. Порушуючи цей принцип, держава зменшує цінність права, викликаючи правовий нігілізм та відчуття незахищеності в державі, чого під час гібридної війни допускати не можна.

Під соціальною необхідністю М. М. Почтовий розуміє певну проблему чи «гостре питання» в українському суспільстві, які сьогодні потребують вирішення [8, с. 7]. Цей принцип спрямований на виявлення й «оприлюднення» соціальних проблем та наукове обґрунтування обраної моделі поведінки [8, с. 7]. Під час ведення гібридних війн, держави мають виявляти проблеми, що виникають в суспільстві, не лише правового характеру, а й економічного, наукового, соціального та ін. Виявивши проблеми, з якими стикається громадянське суспільство, держава має направити свої сили на їх термінове усунення. Адже лише соціально захищені громадяни в країні зі стабільною економікою, де діє принцип верховенства права можуть захистити свою державу під час гібридної війни.

Співвідношення інтересів особи, суспільства і держави матиме поступовий характер переходу однієї якості в іншу і виражається таким чином: особа під впливом власної правової політики висуває систему бажань та інтересів і прагне їх задоволення; дані інтереси осіб у процесі фільтрації (взаємодії інтересів окремих осіб як членів суспільства) стають об'єктивними, а не суб'єктивними, як на першій стадії, тобто є найбільш загальними та пристосованими до більшості населення й називаються інтересами суспільства; саме останні й будуть приводитись до виконання через систему діяльності державних органів та установ. Якість та ступінь забезпечення задекларованих інтересів особи та суспільства можуть бути різними, це залежатиме від ефективності функціонування та практичної відпрацьованості механізму держави [8, с. 8]. Під час гібридної війни держава має враховувати інтереси особи та суспільства в цілому. Сама державна влада не повинна втрачати механізм стримувань і противаг, що дає

можливість співіснувати державним органам та оперативно реагувати на проблемні питання, що виникають в суспільстві.

Коли йдеться про інструментарій, то під ним розуміють сукупність методів, засобів, способів здійснення правової політики, тобто це те, за допомогою чого можуть бути реалізовані задекларовані ідеї особи й суспільства [8, с. 9]. Дуже близькою за змістом до демократичного характеру інструментарію є принцип гуманістичної спрямованості. Його сутність проявляється в орієнтації на людину як на найвищу соціальну цінність у державі, забезпечення передусім її прав і свобод. Тому засоби, які використовуються державою під час реалізації правової політики, повинні не тільки мати демократичний характер, а й бути спрямованими на людину [8, с. 9]. В ст. 3 Конституції України закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [9]. Тому забезпечити правореалізацію цього положення в під час гібридної війни є обов'язком держави. Хоча, часом, в умовах гібридної війни держави можуть звужувати обсяг прав та свобод людини і громадянина. Однак, в першу чергу, це суперечить міжнародному законодавству.

Як бачимо, зміст правової політики багатомірний та, не дивлячись на автономність, певним чином – конгломеративний. Це пояснюється тим, що правова політика не може реально існувати в суто рафінованому, дистильованому вигляді, у відриві від тих галузей життя та форм буття людей, яким ніби-то не притаманні чисто юридичні засоби [2].

Отже, правова політика – складний соціальний феномен, який є засобом акумуляції та вираження різних соціальних інтересів, потреб, прагнень, тісно пов'язаних з усіма іншими різновидами політики, і тяжіє до охоплення всього розмаїття громадянських стосунків [1].

В умовах міжнародної глобалізації процесів забезпечення і дотримання прав і свобод людини, правова політика як ядро державної діяльності, що ґрунтується на праві, повинна відповідати вимогам сучасності, а разом із нею і її принципи, що є фундаментом її реалізації [8].

Підводячи підсумок, погоджуючись з думками вище указаних науковців, слід зазначити, що правова політика держави в умовах гібридної війни є різновидом правової політики, а остання є самостійним видом державної політики.

Правова політика в умовах гібридної війни, як і будь-яке інше правове явище, має свої різновиди: 1) за різними сферами реалізації права: законодавча, карно-виправна, виконавча, судова, нотаріальна, прокурорська і т.д.; 2) за галузю права: конституційно-правова; кримінально-правова; цивільно-правова; адміністративно-правова тощо; 3) за структурою права у сферах: приватній; публічній; матеріальній; процесуальній; регуляторній; охоронній; 4) за сферами суспільства: економіка; політика; культура; 5) за територіальною ознакою: загальнодержавна; локальна; 6) за елементами правової системи: правотворча; правореалізаційна; правовиховна; 7) залежно від мети здійснення: поточна і перспективна.

До принципів правової політики в умовах гібридної війни можна віднести: пріоритетність прав людини; законність; соціальна обумовленість; наукова обґрунтованість; усталеність і передбачуваність; легітимність; моральність; справедливість; гласність; поєднання інтересів особи й держави; відповідність міжнародним стандартам; об'єктивність; адекватність; оптимальність; доцільність; системність; цілеспрямованість; послідовність; ресурсна забезпеченість; гуманістична спрямованість та демократичний характер інструментарію.

Однак, не дивлячись на значну кількість праць науковців, які стосуються проблем правової політики, все ж, залишаються не вирішеними ряд питань, зокрема: не розкриті завдання правової політики в умовах гібридної війни; організаційно-правові форми здійснення правової політики держави в умовах гібридної війни та інше, що потребують подальших наукових досліджень.

Список використаної літератури:

1. Гетьманчук М. П., Гришук В. К., Турчин Я. Б. Політологія: Навч. посіб. – К.: Знання, 2010. – 415 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://pidruchniki.com/12560607/politologiya/pravova_politika.

2. Розенфельд Ю. М., Герасіна Л. М., Осипова Н. П. Політологія: підручник. – Харків: Право, 2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://radnuk.info/pidrychnuku/polit/271-rozenfeld/4268-s-5---.html>.
3. Минькович-Слободяник О. В. Види правової політики України / О. В. Минькович-Слободяник // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 21-24.
4. Шершеневич Г. Ф. Общая теория права. – М., 1912. – 912 с. – С. 17.
5. Малько А. В. Конституционно-правовая политика современной России: Проблемы и пути решения // Право и политика. – 2001. – № 6. – С. 10.
6. Кафедра адміністративного права і процесу. Конспект лекцій з курсу «Актуальні проблеми теорії держави та права». – К.: 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studies.in.ua/aktualn-problemi-teoryi-derzhavita-prava/3923-pravova-poltika-ponyattya-formi-realzacyi-proriteti.html>.
7. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. Підручник. «Консум», 2000. – 652 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/70035-7-pravova-poltika-derjavi.html>
8. Почтовий М. М. Принципи правової політики України / М. М. Почтовий // Право і Безпека. – 2009. – № 5. – С. 6-9. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=Pib_2009_5_3.
9. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
10. Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012 р.) / за ред. О. М. Рудневої, д. ю. н., проф. – К. : НІСД, 2013. – 160 с.
11. Минькович-Слободяник О. В. Правова політика як чинник правотворчості та правозастосування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / О. В. Минькович-Слободяник. – К., 2010. – 22 с.

Ильяшко А. А. Содержание правовой политики государства в условиях гибридной войны

В статье рассматривается содержание правовой политики государства в условиях гибридной войны. Правовая политика – сложный социальный феномен, который является средством аккумуляции и выражения различных социальных интересов, потребностей, стремлений, тесно связанных со всеми другими видами политики и тяготеет к охвату всего разнообразия гражданских отношений.

Ключевые слова: правовая политика, правотворчество, правоприменение, гибридная война.

Ilyashko O. O. The content of the state's legal policy in a hybrid war

The article examines the content of the state's legal policy in a hybrid war. Legal policy is a complex social phenomenon that is a means of accumulating and expressing various social interests, needs, aspirations, closely related to all other types of politics, and tends to cover the whole diversity of civil relations.

Key words: legal policy, lawmaking, law enforcement, hybrid war.